

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

İsmet DEMİR

1940 Yozgat Çayıralan Menteşe’de doğdu. İlkokulu köyünde bitirdi. 1951-1952 yıllarında Taşcıoğlu Hafız Okulunda hafızlığa başladı ve 1960-1961 yıllarında Kayseri İmam Hatip’ten mezun oldu. 1962-1963 de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne girerek 1967-68’de oradan mezun olan Demir, aynı zamanda İstanbul da öğrenciliği döneminde imamlık yaptı. 1973-1983 yıllarında Kayseri İmam Hatip Okulunda öğretmenliğe başladı ve 1983’te Kayseri Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’ne atandı. 1990’da Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı’na getirilen Demir, 2004-2005 yıllarında emekli oldu. Emeklilik yıllarında yayın hayatına başladı. Demir’in, 1832 Yılları ve II. Mahmut Döneminde hazırlanan Kayseri Merkez ve 136 köyü de içine alan Osmanlıca Temettuat Defteri Türkçe’ye çevrilerek 3 cilt olarak, 2 ciltlik Peygamber Efendimizin ve ailelerinin sosyal hayatı, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendinin Hayatı, Hz. Peygamberin Hutbe ve Hitabeleri, Mezhebimizin imamı İmam-ı Azam’ın Hayatı ve İslamın Ameli Meseleleri, İtikatta imamımız İmam-ı Maturidi’nin itikadi görüşleri, kısa ve öz İslam ilmi hali ile çeşitli gazete ve dergilerde 20’ye yakın sosyal ve dini içerikli makale ve kitabı yayınlanmıştır.

İmâm Mâturîdî’nin Hayatı - Kazâ ve Kader Hakkındaki Görüşleri

Mâturîdî’nin Hayatı

İtikadda imamımız olan İmâm Mâturîdî’nin asıl künyesi “Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. el-Mâturîdî es-Semerkandî” dir. Doğumu kesin olarak bilinmemesine rağmen bazı tarihçiler, hocası Muhammed b. Mukatil el-Razi’nin (H. 248/862) ölüm tarihinden hareket ederek onun H. 238/852 yılları civarında Türkistan’ın Semerkand şehrine bağlı “Mâturîd” köyünde, Abbasi Halifesi Mütevekkil-Alellah’ın hilâfeti döneminde doğduğunu ve çocukluk hayatını Abbasi Devleti’nin yıkılışı ve beylik devletlerinin kuruluşu döneminde burada geçirdiğini belirtirler.

Çoğu kaynağın belirttiğine göre, Ebü’l Hasan el-Eş’arî de H.260/873-74 yılında Basra’da doğdu ve H.324/935-36 tarihinde Bağdat’ta vefat etti. Bu tarihler dikkate alındığında Mâturîdî, kelamcı Eş’arî’den yirmi yılı aşkın bir müddet önce dünyaya gelmiştir.

Eş’arî’nin, Ehl-i Sünnet dışı Mûtezile içinde kaldığı ilk kırk yılı bu tarihe ilâve edecek olursak; Mâturîdî’nin,

Eş'arî'den çok daha önce Sünnî kelim alanında faaliyet gösterdiğini ifade edebiliriz. Mâturîdî bir ömür boyu İmam-ı Âzam'dan devraldığı itikâdî meselelerimizi, çizgisini hiç değiştirmeden sapık ideolojilere karşı savunmuş ve Ehl-i Sünnet'in kelim akidesini tesis etmeyi başarmış bir müştittir.¹

Bu büyük Türk, akâid ve kelim âlimi, Semerkand'da bir asra yakın yaşayarak H. 333/M. 944 tarihinde Allah'ın rahmetine vasil olmuş ve Müslümanların gönlünde taht kurarak vefat etmiştir.

Mâturîdî'nin Tahsil Hayatı ve Hocaları

Mâturîdî'nin tahsil hayatı ve müderrislik dönemi, Sâmânîler'in temin ettiği ilmi ortamda geçti. Bu muhit; Siyasî entrikalardan, gizli ya da açık her türlü mücadele ve desiselerden uzak sakin bir muhit idi. Bu durum ilmi hareketlerin ve araştırma faaliyetlerinin gelişme ve yayılmasına geniş ölçüde yardımcı olmuştur. İşte Mâturîdî bunu bir fırsat bilmiş ve yorulmak bilmez bir çabayla Ehl-i Sünnet Mezhebi'ni savunmaya, Müslümanları bu mezhebin etrafında toparlamaya ve davete başlamış, bu görevi hayatı boyunca devam ettirmiştir. Mâturîdî bu çalışmalarında o kadar samimi idi ki; hiç kimse tarafından, kişiliğine ve temizliğine en ufak da olsa bir leke getirecek şekilde itham edilmemiştir. Oysa Eş'arî de dâhil diğer bilginler, sünnî veya gayr-i sünnî ulemâ bundan kendilerini kurtaramamışlardır.²

Mâturîdî, İmam-ı Âzam Ebu Hanîfe'nin öğrencisi olan büyük fakih Ebu Süleyman Muhammed eş-Şeybanî'nin (H. 189/804) öğrencisi Ebu Bekir Ahmet b. İshak el-Cüzcânî, Nusayr b. Yahya el-Belhî ve Nişabur Kadısı Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Recâ el-Cüzcânî'nin eğitim ve öğretimlerinden geçmiştir. Mâturîdî'nin hocalarından Nasr b. Yahya ile Muhammed b. Mukâtil er-Râzî beraberce, İmam-ı Âzam'ın talebeleri olan Ebû Mukâtil Haf b. Müslim es-Semerkandî ve Ebû Mûti el-Hakem b. Abdullah el Belhî'den ilim almışlardır. Ayrıca, Muhammed b. Er-Râzî yalnız başına ve doğrudan doğruya İmâm Muhammed'den ilim almış, dolayısı ile Mâturîdî bu iki hocası yoluyla ve tek vasıta ile İmam-ı Âzam'ın talebelerine bağlanmaktadır. Bu duruma göre Mâturîdî'nin itikâdî kültürünün alt yapısının İmam-ı Âzam'a dayandığı görülmektedir. Bu yolla O, İmam-ı Âzam'ın fıkıh ve kelim görüşlerini tahsil etmiş, bundan sonra fıkıh ve kelim alanındaki bilgisini daha da derinleştirerek henüz yirmi yaşlarında iken ulemâ reisliğine seçilmiştir. Bu sırada Semerkand'ın meşhur medresesi "Dârul-Cüzcânîye"de ders veren Ebu Nasr el-İyâzî'den

fıkıh, hadîs ve kelim konularındaki malûmatını daha da pekiştirerek Semerkand'lı ulemânın dikkatlerini üzerine çekmiştir.

Mâturîdî'nin hocası Ebu Nasr el-İyâzî, O'nun derin ilmi vukufuna olan hayranlığını; "Senin Rabbin neyi dilerse halk eder, dilediklerinden seçer ve yüksek işlerde de görevlendirir" (Kasas 28/68)³âyetini okur, O'nun üstün muhakeme kabiliyetini dile getirir ve O'nun bu çalışmalarının sonuçlarını hayatta iken gördüğünü ifade eder.⁴

Yine muahhar Hanefî fakihî ve kelimcisi Nuredin es-Sâbûnî (H.580/1184) "*el-Bidâye*" adlı eserinde O'nu, "*eş-Şeyh el-İmam, Reis-i Ehli's-Süne ve'l-Cemâa, Âlem el-Hüdâ*" gibi ifadelerle anarak O'nun bu makama oturmasının ne kadar yerinde olduğunu belirtir.

Bir başka yerde Ebu'l-Muin en-Nasefî, Mâturîdî'nin dinî ilimlerde ve bilhassa kelim sahasındaki derin malûmatı ve ilmi otoritesi hakkında: "O'nun bu olağanüstü başarısı ancak Allah'ın kendisine bir lütfu ve ihsanıdır. Mâturîdî İslâm'ın hak bir din ve hurafelerden uzak olduğunun delillerini eserlerinde ortaya kor ve İslâm dininin Semerkand bölgesinde yayılması hususunda hiç bir gayreti esirgemezdi" ifadesini kullanır.⁵

İtikadda mezhep imamı olan Mâturîdî ve O'nu yetiştiren hocaları hakkındaki bu kısa girişten sonra imamımızın bilhassa kader, kaza ve alın yazısı gibi konularda yapmış oldukları tespitleri ve görüşlerini yeniden gündeme getirerek, "iki gününü birbirine eşit yapan benden değildir" buyuran Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu konudaki sözlerini dikkatle toplumuza aktararak atalet zincirini kırmalıyız.

Bakınız, değerli kelim ilmi bilginimiz Prof. Dr. Hüseyin ATAY Bey, Mâturîdî düşüncesinin toplum hayatı üzerindeki önemini ifade etmeye çalışırken, gayret noksanlığı sebebiyle Mâturîdî görüşünü terkle, kolaya talip olma adına Eş'arî düşünce ve ekolünü adeta tercih edişin bize neler kaybettirdiğini veciz bir şekilde şöyle izah etmektedir:

"Benim tespitime göre İslam bilim ve felsefe tarihinde bilgi nazariyesinin temelini Muhammed b. Muhammed b. Ebu Mansur el-Mâturîdî (333/944) atmıştır. Türk milleti İslam dünyasına beş büyük ilim ve felsefe adamı hediye etmiştir. Ebu Hanife (150/767), Buhârî (256/868), Ebu Cafer et-Taberî (310/922), Farabî (339/950) ve Mâturîdî (333/944). Kelim'de Mâturîdî insan iradesine önem vermiş. İnsanın gerçek anlamda işinde, düşüncesinde hür, özgür ve sorumlu olduğu hususunu Kur'an ve Sünnet'e dayalı olarak

ortaya koymuş ve bunu öğretmiştir. İnsan hür olunca, sorumluluğunun gereği olan ilmi ve ilim nazariyesini ve onun sonucu olan medeniyetin kurulmasına büyük katkıda bulunur. Bilginin oluşması ve düşüncenin gelişmesi açısından ve İslam kültürünü ve medeniyetini iyi anlamamız için Mâturîdî gibi düşünce adamlarının fikirlerinden faydalanmak en doğru yoldur. İslam'ın ortaya koyduğu ve dünya bilim tarihine sunduğu iki bilim dalı vardır. Bunlardan biri Kelam, yani İlahiyat (Teoloji) ilmi, ikincisi de Usul-i Fıkıh, yani Hukuk Felsefesi ilmi. Kelam âlimleri arasında birinciler safında İmâm Mâturîdî incelenmeye ve öğrenilmeye en yaraşır olan nazariyecilerden biridir. İslam dünyası O'nu ihmal etmesiyle kültürde, düşüncede ve bilimde üreticiliğini yitirmiş ve muhtelif düşünceler yok sayıldığı için İslam dünyasında fikrî donuklaşma başlamıştır. Bu düşünce teklifi bizi taklide, tekrara, ezbere götürmüştür. Türkiye ve İslam dünyası bu taklidi ve ezberi henüz aşmamıştır. Bu gibi çalışmalarla ilim yapma, nazariye üretme ateşini gençlerimize aşılayabileceğimize inanıyorum.”

Mâturîdî ve Eş'arî'ye Göre Kazâ ve Kader

Müslümanlar arasında ve Kelam ilmi literatüründe bu terim genellikle “kazâ ve kader” şeklinde geçer. Bu iki kelime birbirinin gereği ve tamamlayıcısı gibidir. Bazı hadislerde, kadere iman; “hayrı ile şerrî ile kadere iman” diye geçmekte ise de çok defa bir arada kullanılmaktadır. Ancak genellikle Eş'arîler “kazâ ve kader”, Mâturîdîler ise “kader ve kazâ” diye zikrederler. Önemli olan bu mânâları iyi anlamak ve her şeyin Allahu Tealâ'nın ezelde takdir ve tayin ettiği kadere, yani İlahî ölçüye uygun olarak kazâ şeklinde meydana geldiğine kesinlikle iman etmektir.

Ehl-i Sünnet kelimcilerinin ortak görüşüne göre Allahu Tealâ'ya ve O'nun İlim, İrade, Kudret ve Tekvin sıfatlarına iman, kazâ ve kadere iman etmeyi de gerektirir. Çünkü; lügat ve ıstılah mânâlarını açıklarınca anlaşılacağı gibi “kader” Hakk Tealâ'nın İlim ve İrade sıfatlarına, “kazâ” da Kudret ve Tekvin sıfatlarına dayanır. Yani bu sıfatlara inanmanın kesin sonucu ve gereğidir. Cibril hadisi de, naklî delil sayılarak “kazâ ve kadere iman” ayrıca belirtilmiş ve “iman esasları” arasında altıncı esas olarak kabul edilmiştir. Mâturîdîlere ve Eş'arîlere göre bu kelimelerin terim mânâları şöyle açıklanabilir:

“Ka-de-re” kökünden gelen **kader** lügatta: “Ölçü, ölçme, miktar, bir şeyi ölçerek belirli bir ölçüye göre yapmak, onu takdir ederek tayin ve tahsis etmek”

anlamlarına gelir. Ragîb el-İsfahânî'ye göre kader ve takdir: “Bir şeyin miktarını ve sınırını bildirir.”⁶ Yani kader: “Herhangi bir şeyin mahiyetini gösteren ve sınırlayan bir ölçüdür.”

Nitekim her şey İlahî bir ölçüye bağlı olarak ezelde takdir ve tayin edilmiştir. Mesala; buğday tohumu veya hurma çekirdeği, kendilerine özgü öyle bir ölçü ve belirli özelliklerle takdir ve tayin edilmiştir ki; birincisinden yalnız buğday, diğerinden de yalnızca hurma ağacı yetişir. Her nebatın ve her ağacın veya hayvanın tohumu da öyledir. O halde kader; bu âlemin ve ondaki bütün varlıkların İlahî hikmete göre yaratılmasında ve varlığın devamında esas olan “İlahî bir ölçü, İlahî bir kanun”dur.

Kader kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de “matar ve fiil” olarak geçmektedir. “Şüphesiz biz her şeyi(n mahiyetini) belirli bir ölçüye (kadere, İlahî takdire) göre yarattık” (Kamer, 54/49) âyetinde matar olarak kullanılmıştır. “Allah her şeyi yaratmış, her birisine belirli bir nizam vererek onun kaderini takdir ve tayin etmiştir.” (Furkan, 25/2). Yani, yaratılacak şeylerin bütün özelliklerini, yerini ve zamanını hak veya bâtil, hayır veya şer, sevap veya ikap olacağını ezelde tayin ve tespit etmiştir anlamını ihtiva eden âyette ise fiil olarak kullanılmıştır.

Kazâ kelimesine gelince; Lügatta: “Bir şeyi sonuna getirerek hükme bağlamak”, yani onun sözle veya hareketle tamamlanması, “fiillerin zamanında yaratılması”dır.

Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de matar olarak değil “fiil, fail ve meful” olarak kullanılmıştır. (Fussilet, 41/2; Taha, 20/72; Meryem, 19/21.) Yerine ve mânâya göre; “emir, hüküm, ilen, beyan” ve özellikle “yaratma” mânâlarına gelir. “Rabbin, yalnız kendisine ibadet etmenizi (kazâ etti) emretti”.

Kazâ ve kaderin ıstılah mânâları, itikadda Ehl-i Sünnet mezhepleri olarak tanınan Eş'arî ve Mâturîdî âlimlerine göre birbirinden farklı ve değişiktir.

Mâturîdîlere göre kader: “Allahu Tealâ'nın ezelden ebede kadar, olmuş ve olacak şeylerin zamanını, mekânını, sıfatlarını ve her türlü özelliklerini bilmesi, ezelde o mâhiyet ve şekilde takdir ve tahdid etmesi”dir. Bu tarife göre kader, Hakk Tealâ'nın ilim ve irade sıfatlarına bağlı olup, bu İlahî sıfatlara ve taalluklarına iman, kadere imanı da gerektirmektedir.

Mâturîdîlere göre ise kazâ: “Allahu Tealâ'nın ezelde irade ve takdir etmiş olduğu şeyleri zamanı gelince İlim, İrade ve ezeldaki takdirlerine uygun olarak

yaratması” demektir. Bu bakımdan kazâ, Mâturîdîlere göre ayrı bir kemâl sıfatı olan Tekvin sıfatına tâbi olup, onun ilgi alanına girer.

Bu tariflere göre kader, kazâdan daha genel olup, talluk ettiği alan daha geniştir. Çünkü; kader bu kâinatı idare eden İlahî kanun ve İlahî ölçü, kazâ ise; bu kanuna uygun olarak tecellidir, aynen uygulamaktır. Allah her şeyi bir sebep ve hikmete dayanarak yapar. Kadere böyle inanılması gerekir.

Eş’arîlere göre kazâ: hüküm mânâsına olup, Allahu Tealâ’nın, kâniatta meydana gelecek şeylerin hepsini nasıl, ne zaman, hangi şekilde ve özelliklerde olacaklarsa, ezelde öylece bilmiş ve ezeli ilmüne uygun olarak dilemiş olmasıdır.

Eş’arîlere göre ise kader: Hakk Tealâ’nın, her şeyi vakti gelince, ezeli ilmüne uygun olarak irade ettiği (dilediği) şekil ve vasıfta yaratmasıdır.

Çünkü, Eş’arîlere göre; Hakk Tealâ’nın “Tekvin” diye ayrı bir sıfatı bulunmamaktadır. Mâturîdîlere göre; durum aksine olup, kader kazâdan daha şumullü ve geneldir. Ayrıca Mâturîdîlerce yapılan tarifler kazâ ve kader kelimelerinin lügat mânâlarına daha uygundur.

Özel olarak bilinmesi ve inanılması gereken husus: Bu âlemde var veya yok olan her şey Allahu Tealâ’nın kazâ ve kaderiyledir. Her şey, bu İlahî irade, ezeli İlim ve mutlak Kudrete uygun olarak var veya yok olur.

“Fâil-i Muhtar” olan Allah (c.c.) bir şey meydana gelmeden önce ezeli İlmiyle bilip, onların vasıf ve özelliklerini, yerini ve zamanını takdir ve tespit ederek “Levh-i Mahfuz”’a yazmıştır. Bu gerçeklere şu âyetler delâlet etmektedir: “(Gerek) yeryüzünde ve gerek kendi nefislerinizde herhangi bir musibet gelmemiştir ki, bu bizim onu yaratmamızdan önce Kitap’ta yazılmış olmasın. Şüphesiz ki bu Allah’a göre kolaydır.” (Hadid, 57/22) “De ki; Allah’ın bizim için yazdığından başka bir şey bize isabet etmez.” (Tevbe, 9-51.)

Allah’ın kazâsı Levh-i Mahfûz’da yazılı olan kaderine daima uygun olarak tecelli eder. Kadere, halk arasında “alın yazısı” da denmektedir. Bilinmeyen alın yazısı, bilerek veya kayıtsız olarak veya unutulmuş yapılan günahları mazur göstermez. İnsanın idaresini etkisiz hale getirmez ve onu sorumluluktan kurtarmaz. Kazâ ve kaderin birbirine aykırı düşmesi mümkün değildir. Aksi halde kâniatın nizam ve düzeni bozulur, varlıklar âlemi devam edemezdi.

Kazâ ve Kader İman Esaslarından Mıdır?

Ehl-i Sünnet’e göre kazâ ve kadere iman, iman esaslarındandır. Yukarıda kısaca işaret olunduğu üzere Ehl-i Sünnet’e göre; Allahu Tealâ’ya ve O’nun mukaddes sıfatlarına iman etmek, kazâ ve kadere imanı gerektirir. Çünkü, kader Hakk Tealâ’nın İlim ve İrade sıfatlarının, kazâ da Kudret veya Tekvin sıfatının birer gereğidir.

Kazâ ve kader akidesi Allah’a ve O’nun İlim, İrade, Kudret ve Tekvin sıfatlarına iman etmenin zorunlu bir neticesidir. Kadere imanı inkâr etmek Allah’ın zatı ve subutî sıfatlarını inkâr etmek demektir.

Bu yüzden, önemi dikkate alınarak kazâ ve kadere iman İslam’da iman esaslarından sayılmış ve altıncı esas olarak Müslümanın Âmentü’sünde yer almıştır. Nitekim Buharî ve Müslim’in “Sahih”lerinde zikredilen Hz. Ömer’in Resûlullah’tan naklettiği “Cibril hadisi”nde de kadere iman, iman esasları arasında yer almıştır.

İnsan İradesi, İhtiyarı, Fiilleri ve Sorumluluk

Bilindiği gibi insan, kâinattaki yaratıkların en olgunu ve en şerefliisidir. Çünkü, bu âlemdeki canlı ve cansız varlıkların hepsi insanın emrine ve hizmetine verilmiştir. Bu bakımdan insan Rabb’ini bilmek ve O’na ibadet etmek için olduğu gibi, bu dünyayı imar ve ıslah etmek için de yaratılmıştır. Bu sebeple Allahu Tealâ ona, her türlü güzel vasıflar yanında onu diğer varlıklara üstün kılan ve insan yapan akıl, ruh, irade ve ihtiyar gibi manevî değerler de vermiştir.

İnsan, akli, irade ve seçme gücü ile diğer varlıkların yapamayacağı birçok işleri yapmak, yeni yeni şeyler keşfedip icat etmek kudretine sahiptir. İnsana bu sınırlı kudreti ve cüzî iradeyi veren de, gücü her şeye yeten, mutlak kudret, küllî irade ve sonsuz kemâl sahibi olan Allahu Tealâ’dır.

O halde ihtilafın ana sebebi; insanların “*ef’âl-i ihtiyâriye*” diye anılan kendi irade ve ihtiyarları ile yaptıkları fiilleri yaratmak Allahu Tealâ’nın fiillerinden midir? Yani bu iradî fiillerin yaratıcısı Hakk Tealâ mıdır? Yoksa fiili bizzat işleyen kul mudur? meselesidir. Bu konuda farklı görüşler ve ayrı ekoller ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin başlıcaları şunlardır.

1-Mutlak cebir düşüncesine dayanan “Cebriye” mezhebinin öncüsü Cehm b. Safvan olduğundan, mezhep “Cebriye/Cehmiye” adıyla anılır.

2-Mutlak ihtiyar fikrine dayanan “Kaderiye” ve “Cumhuru Mûtezile” mezhebi.

3-Cebr ve ihtiyar arasında görülen “Mâtürîdiye” mezhebi.

4-“Cebr-i Mutavassıt” olduğu iddia edilen “Eş’ariye” mezhebidir.

İlk iki mezhep; insan iradesi üzerinde aşırı giden ve birbirinin zıddı olan mutlak cebir ve mutlak ihtiyar fikrine dayanan ve böylece ifrat ve tefride kayan Ehl-i Sünnet dışı bâtil mezheplerdir.

Son iki mezhep olan Mâtürîdiye ve Eş’ariye ise; ifrat ve tefride sapmayan hak mezheplerdir. Her ikisi de Ehl-i Sünnet görüşünü temsil ederler.

Cebriye; insanın iradî fiilleri üzerindeki kudret, irade ve ihtiyârını tamamen inkâr ederek, kulun daima mecbur ve muzdar olduğunu, yaptığı iş ve fiillerde hiç bir rolü olmadığını iddia ediyor. Böylece teklif ve sorumluluk esasını yıkararak, insanı mutlak cebre teslim ediyor ve onu adetâ cansız bir varlık seviyesine indiriyor. İslam’ın ana prensipleriyle bağdaşmayan bu çarpık görüş Müslümanlar arasında rağbet görmemiş ve kısa zaman sonra ortadan kalkmıştır.

Kaderiye ve Mûtezile’nin büyük çoğunluğu, Cebriye’nin mutlak cebir fikrinin tam aksini savunarak, insanı “hâlikiyet”, yani yaratıcı derecesine çıkarıyor ve “kul, yaptığı ihtiyarî fiillerin yaratıcısıdır” diyorlar. Böylece Allahu Tealâ’ya bir çeşit şirk koşma gibi tevhid akidesine aykırı bir duruma düşüyorlar.

Dipnotlar

- 1 Bkz.: Muhammed Abduh, “Risaletü’l-Tevhid”, s. 18; İbn Asâkir, “Tebyîn-i Kezibü’l-Müfteri”, s. 26-27.
- 2 Kemal Işık, “Mâtürîdî’nin Kelâm Sisteminde İman, Allah ve Peygamber Anlayışı”, s.13 dipnot. Muhammed Abduh, “Risaletü’l-Tevhid”, s. 18; İbn Asâkir, “Tebyîn-i Kezibü’l-Müfteri”, s.27.
- 3 M. Hamdi Yazır, “Hak Dini Kur’ân Dili”, C. 5, s.3752.
- 4 Neseфі; “Tebşiratü’l-Edille”, C. 1, s. 355-359.
- 5 A.g.e. s. 8-10.
- 6 Ragıb el-İsfahânî, el-Müfredat s. 403.